

دانشگاه معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته: مدرس‌ی معارف اسلامی
گرایش: مبانی نظری اسلام

عنوان:

تبیین مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی و کاربرد آن در تمدن سازی اسلامی

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر عبدالحسین خسروپناه

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر عبدالکریم بهجت‌پور

نگارش:

حمزه سالارنیا

۱۳۹۶

کلیه حقوق این پایان نامه اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و...
برای دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است، نقل مطالب با ذکر مأخذ بلا مانع است.

تقدیم به

«ثواب این تحقیق را به چهارده معصوم (ع) به خصوص حضرت «بقیة الله الاعظم» (عج)

و جمیع شهدای اسلام از آغاز تا پیروزی نهایی حضرت «مهدی» (عج) به ویژه مدافعان

حرم اهل بیت (ع) و روح مرحوم علامه «شیخ عباس مخبر دزفولی» تقدیم می کنیم.»

تشکر و قدردانی

در اینجا باید از زحمات اساتید گرامی حجج الاسلام و المسلمین آقای «عبدالحسین خسرو پناه» و آقای «عبدالکریم بهجت پور» که با راهنمایی‌های ارزشمند و کاربردی‌شان در تدوین رساله یاریمان نموده‌اند، کمال تشکر و قدردانی را بجا آورده و توفیق روز افزون را از خداوند منان برای ایشان خواستاریم.

چکیده

علامه مخبر دزفولی به علوم مختلف اسلامی نظیر تفسیر قرآن، فلسفه، کلام، فقه، حدیث و ادبیات آشنایی و تسلط داشته‌اند که می‌توان از مبانی کلامی، فلسفی و روحیه انقلابی ایشان در جهت احیای تمدن نوین اسلامی به شیوه کاربردی استفاده نمود. هدف این تحقیق، تبیین مبانی علامه مخبر دزفولی در زمینه هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، خداشناسی، راهنما شناسی و معاد شناسی و نشان دادن کاربردی آن‌ها در علوم طبیعی، انسانی و ساحت هنر و رسانه برای تمدن سازی اسلامی می‌باشد. به همین منظور در این تحقیق سعی شده است به روش کتابخانه‌ای کاربردی مبانی علامه مخبر دزفولی در نقد و بررسی مبانی مادی گرایانه علوم و فناوری تمدن غرب بیان شده و در اختیار مراکز علمی و راهبردی جامعه اسلامی برای احیای تمدن نوین اسلامی قرار گیرد زیرا مبانی علامه مخبر دزفولی ظرفیت اسلامی سازی علوم جدید (نظیر طبیعی، انسانی) و دیگر دست آوردهای تمدنی و فناورانه (رسانه و هنر) را دارد. از منظر علامه مخبر دزفولی مبانی مادی گرایانه و سکولاری علوم جدید برای زندگی بشر ناکارآمد است به همین منظور تغییر نگاه «طبیعت گرایی» پژوهشگران علوم جدید به «خلقت گرایی» از مهمترین کاربردی های است که در این تحقیق بررسی می شود. مبانی علامه مخبر دزفولی هنر پژوهان مسلمان را به سوی خلق آثار هنری فاخر در جهت تجلی دادن معارف توحیدی اسلام تشویق می کنند و همچنین رسانه جامعه اسلامی در ساخت و تولید برنامه‌های تلویزیونی، سینمای، ماهواره ای و اینترنتی در جهت گسترش معارف ناب اسلامی در شان تمدن نوین اسلامی یاری می نماید. نهایتاً دستاوردهای تبیین مبانی علامه مخبر دزفولی را می توان در الهی سازی مبانی علوم طبیعی، تفسیر معارف و مفاهیم علوم انسانی اسلامی، تبیین مبانی هنر فاخر و متعهدانه و تبیین مبانی و معیارهای رسانه دینی، خلاصه نمود.

واژگان کلیدی

مبانی کلامی، مبانی فلسفی، علامه مخبر دزفولی، تمدن اسلامی.

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱

فصل یکم:

کلیات

۱- گفتار اول: کلیات پژوهش	۴
۱-۱- ضرورت و اهمیت موضوع	۴
۲-۱- هدف از رساله	۴
۳-۱- پرسش‌های پژوهش	۴
۴-۱- روش تحقیق	۴
۲- گفتار دوم: علامه مخبر دزفولی	۵
۱-۲- زندگی	۵
۲-۲- تحصیلات	۵
۳-۲- ویژگی‌های اخلاقی	۵
۴-۲- انقلابی‌گری	۶
۵-۲- وفات	۷
۳- گفتار سوم: منظومه فکری علامه مخبر دزفولی	۸
۱-۳- از منظر تفسیری	۸
۲-۳- از منظر فلسفی	۸
۳-۳- از منظر کلامی	۸
۴- گفتار چهارم: تبیین موضوع	۱۰
۱-۴- تعریف فلسفه	۱۰
۲-۴- تعریف کلام	۱۳
۳-۴- تعریف تمدن	۱۵

ب

۴-۴. تعریف کاربردی ۱۷

۴-۵. تعریف مبانی ۱۷

فصل دوم:

تبیین مبانی کلامی و فلسفی علامه مخبر دزفولی

۱. گفتار اول: تبیین مبانی هستی‌شناختی علامه مخبر دزفولی ۱۹

۱-۱. درآمد ۱۹

۱-۲. رابطه هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی ۲۱

۱-۳. واقعیت جهان ۲۱

۱-۴. تشخیص موجودات ۲۴

۱-۵. جهان غیب و شهود ۲۸

۲. گفتار دوم: تبیین مبانی معرفت‌شناختی علامه مخبر دزفولی ۳۰

۲-۱. درآمد ۳۰

۲-۲. چیستی معرفت (علم) ۳۰

۲-۳. انواع شناخت (اقسام علم) ۳۱

۲-۴. امکان معرفت ۳۲

۲-۵. ابزار شناخت ۳۳

۳. گفتار سوم: تبیین مبانی خداشناختی علامه مخبر دزفولی ۳۹

۳-۱. درآمد ۳۹

۳-۲. تفکر درباره خداوند ۳۹

۳-۳. خداشناسی آغاز دین‌مداری ۴۰

۳-۴. تعریف خداشناسی ۴۲

۳-۵. براهین اثبات وجود خدا ۴۳

۳-۶. شناخت ذات الهی ۵۱

۳-۷. توحید الهی ۵۴

۴. گفتار چهارم: تبیین مبانی راهنما شناختی علامه مخبر دزفولی ۶۵

۴-۱. تعریف نبوت ۶۵

۴-۲. نبوت عامه ۶۵

۴-۳. نبوت خاصه ۶۵

- ۴-۴. دلیل نبوت خاصه ۶۵
- ۴-۵. معجزه ۶۷
- ۴-۶. عصمت انبیاء ۶۸
- ۴-۷. امام شناسی ۷۰
- ۴-۸. خلافت حضرت علی (ع) ۷۳
- ۴-۹. مهدی موعود (عج) ۷۷
- ۴-۱۰. رابطه رجعت و مهدویت ۸۰
۵. گفتار پنجم: تبیین مبانی فرجام شناختی علامه مخبر دزفولی ۸۳
- ۵-۱. تعریف معاد ۸۳
- ۵-۲. بررسی دیدگاه‌ها درباره معاد ۸۳
- ۵-۳. ادله اثبات معاد ۸۵
- ۵-۴. فروع معاد ۸۶
- ۵-۵. نتیجه گیری فصل دوم ۹۰

فصل سوم:

کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی در ساحت علوم

۱. گفتار اول: کاربرد مبانی فلسفی و کلامی علامه مخبر دزفولی در علوم طبیعی ۹۳
- ۱-۱. تعریف علوم طبیعی ۹۳
- ۱-۲. اهمیت علوم طبیعی در مبانی علامه مخبر دزفولی ۹۳
- ۱-۳. رابطه مبانی علامه مخبر و علوم طبیعی ۹۵
- ۱-۴. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح علوم طبیعی تمدن غرب ۹۹
۲. گفتار دوم: کاربرد مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی در علوم انسانی ۱۰۷
- ۲-۱. در آمد ۱۰۷
- ۲-۲. چپستی علوم انسانی ۱۰۷
- ۲-۳. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در تفسیر کارکردهای علوم انسانی برای جامعه ۱۰۷
- ۲-۴. نتیجه گیری فصل سوم ۱۳۰

فصل چهارم:

کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی در ساحت هنر و رسانه

۱. گفتار اول: کاربرد مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر دزفولی در ساحت هنر ۱۳۴

۱-۱. درآمد	۱۳۴
۲-۱. تعریف هنر	۱۳۴
۳-۱. تعریف برگزیده از هنر	۱۳۵
۴-۱. هنرعارفانه	۱۳۵
۵-۱. شاخص‌های هنر در تمدن نوین اسلامی	۱۳۶
۶-۱. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در تبیین هنر تمدن نوین اسلامی	۱۳۷
۷-۱. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح هستی‌شناسی هنر غربی	۱۳۸
۸-۱. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح خدانشناسی هنر غربی	۱۴۰
۹-۱. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح هنر سکولاری تمدن غرب	۱۴۲
۱۰-۱. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح هنر اومانسیسم و لذت‌گرایانه تمدن غرب	۱۴۳
۱۱-۱. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح هنرغیراخلاقی و افراط‌گرایانه تمدن غرب	۱۴۵
۲. گفتار دوم: کاربست مبانی فلسفی و کلامی علامه مخبر دزفولی در ساحت رسانه	۱۴۷
۱-۲. درآمد	۱۴۷
۲-۲. تعریف رسانه	۱۴۷
۳-۲. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در تبیین معرفت‌شناسی رسانه	۱۴۷
۴-۲. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در تبیین رابطه دین و رسانه	۱۴۸
۵-۲. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در طراحی رسانه دینی	۱۴۹
۶-۲. مبانی علامه مخبر دزفولی و بررسی ماهیت رسانه غرب	۱۵۰
۳-۶-۲. ماهیت هرزنگاری و ترویج بی‌بندباری رسانه تمدن غرب	۱۵۲
۷-۲. نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح مبانی کلامی رسانه غربی	۱۵۴
۸-۲. نتیجه‌گیری فصل چهارم	۱۶۶
منابع	۱۶۹

پیشگفتار

دین مبین اسلام که رسالت اصلی آن هدایت و نجات بشریت است. مبتنی بر اصول کلامی و فلسفی مشترک و اختصاصی است که می‌تواند زمینه‌ساز ظهور و گسترش فرهنگ و تمدن پویا در جهان شود. شروع تمدن سازی اسلامی با بعثت رسول خدا (ص) و هجرت به مدینه بر پایه آموزه‌های قرآنی و رهبری پیشوایان الهی با تبیین نیازهای مادی و معنوی زندگی بشر و روش دستیابی به آنها آغاز گردید به همین منظور دین اسلام که سرچشمه وحیانی داشته به تبیین و اجرایی شدن معارف ارزشمندی نظیر «وجود خداوند»، «رابطه نظام هستی با مبدأ»، «هدفمند بودن نظام آفرینش به خصوص زندگی انسان»، «استمرار نظام هدایت و رهبری الهی»، «فطرت گرایی»، «کرامت الهی انسان»، «اهمیت ویژه به عقل و علم»، «تأکید بر اخلاق‌مداری و ارزش‌های الهی»، «آزادی و حق حیات»، «مسئله امامت و رهبری»، «تشکیل امت واحد الهی در جهان» در جامعه و زندگی بشر اهتمام ویژه نشان می‌دهد چنانکه اندیشمندان مسلمان به پیروی از دستور اهل بیت (ع) همواره مبانی الهی اسلام را با رویکرد صحیح و اعتدالی برای احیای تمدن اسلامی تبیین و اجرایی نموده اند. در رساله پیش رو نخست به تبیین مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی بعنوان یکی از اندیشمندان انقلاب اسلامی ایران پرداخته و در ادامه کاربست مبانی ایشان را در تمدن سازی اسلامی بررسی می‌کنیم. در فصل اول بعد از معرفی اجمالی زندگی‌نامه، سوابق تحصیلی و آثار علمی علامه مخبر واژه‌های اصلی موضوع به اختصار تعریف شده است. در فصل دوم که شامل پنج بخش است در گفتار اول، تبیین نگاه رئالیستی علامه مخبر درباره نظام آفرینش، واقعیات جهان و مراتب وجودی موجودات بررسی می‌شود در گفتار دوم، تبیین می‌شود که علامه در معرفت‌شناسی، شناخت بشر را محدود به «حس و تجربه» ندانسته بلکه روش‌های دیگری نظیر حسی، عقلی و شهودی را برای معرفت‌شناسی تأیید و کارآمد می‌دانند، در گفتار سوم، که مبحث خداشناسی است علامه مخبر روش تنزیه را بهترین روش برای اثبات و شناخت خداوند و صفات الهی معرفی می‌کند. در گفتار چهارم، نخست نبوت و عصمت انبیا الهی از منظر علامه مخبر دزفولی اثبات شده و امامان اهل بیت (ع) بعنوان جانشینان پیامبر اسلام (ص) معرفی و اثبات می‌گردند همچنین مسئله مهدویت و رجعت از منظر متکلمان شیعه امامیه بررسی می‌شود، نهایتاً در گفتار پنجم، دیدگاه‌های مختلف پیرامون حیات پس از مرگ بررسی شده و نظریه «معاد جسمانی و روحانی» به‌عنوان دیدگاه مختار علامه مخبر دزفولی تبیین و اثبات می‌شود.

در فصل سوم، کاربست مبانی علامه مخبر دزفولی برای تمدن سازی نوین اسلامی در عرصه علوم (طبیعی انسانی) بررسی می‌شود چنانکه در گفتار اول، رابطه مبانی علامه مخبر دزفولی در حوزه نقد و بررسی مبانی علوم طبیعی تمدن غرب، تبیین صحیح رابطه علم و دین و ایجاد مبادی اسلامی برای علوم طبیعی بیان می‌شود، در گفتار دوم، کاربست مبانی علامه مخبر در تبیین کارکردها علوم انسانی در تفسیر

مفاهیم علوم انسانی اسلامی نظیر همبستگی اجتماعی، تفسیر آزادی، تفسیر نظام سیاسی، حکومت‌داری اسلامی، عدالت اجتماعی و اقتصاد اسلامی از منظر مبانی علامه مخبر بررسی می‌شود. در فصل چهارم، کاربست مبانی علامه مخبر در ساحت هنر و رسانه بررسی می‌شود. چنانکه در گفتار اول، کاربست مبانی علامه مخبر دزفولی در تبیین شاخص‌های هنر تمدن نوین اسلامی و اصلاح هنر تمدن غرب که هنری سکولار، اومانیسیم و غیراخلاقی است بیان می‌شود. در گفتار دوم، بعد از تعریف رسانه، به تبیین معرفت‌شناسی رسانه با رویکرد نقد رابطه دین و رسانه در تمدن غرب و انتخاب رسانه دینی به‌عنوان الگوی کاربردی برای رسانه داری در تمدن نوین اسلامی می‌پردازیم در ادامه نقش مبانی علامه مخبر دزفولی در نقد و بررسی ماهیت (دین زدایانه، اسلام ستیزانه، هرزنگارانه و مروج دهنده بی‌بند بار و فحشا) رسانه تمدن غرب بیان می‌شود و در پایان کاربست مبانی علامه مخبر دزفولی در اصلاح مبانی تحریف شده کتاب مقدس (نظیر اعتقاد به خدای ناتوان، پرستش شیطان، معنی‌گرایی انحرافی، توهین به انبیا الهی و نگاه افراطی به مسئله آخرالزمان و موعود) که توسط زرسالاران صهیونیست در ساختار رسانه تمدن غرب نفوذ نموده است را نقد و بررسی می‌نماییم.

فصل یکم:

کلیات

۱. گفتار اول: کلیات پژوهش

۱-۱. ضرورت و اهمیت موضوع

در قرن زندگی می کنیم که مستکبرین عالم (و زرسالاران صهیونیست نظام سلطه) بواسطه تسخیر علم، تکنولوژی و فناوری های هنری و رسانه ای توانسته اند همه ظرفیت ها شیطانیشان را بسیج نمایند تا به کمک آن فرهنگ تمدن غربی که بر مبانی مادگرایانه نظیر اومانیسزم، سکولاریسم، لیبرالیسم و غیره بنا شده است را نخست در پوشش تمدن مدرن بعنوان رقیب فرهنگ اسلامی در جوامع اسلامی تبلیغ و نهادین کنند و دوم آنکه از شکل گیری تمدن نوین اسلامی بر پایه تعالیم وحیانی و عقلانیت اعتدالی جلوگیری نمایند. به همین منظور ضرورت و اهمیت تبیین مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی به مدیران جامعه اسلامی این امکان را خواهد داد که نخست مبانی تمدن غرب را یک به یک نقد و ابطال نمایند و دوم آنکه بواسطه مدیریت صحیح، تمدن اسلامی را بر پایه آن مبانی، در عرصه های مختلف نظیر اسلامی سازی علوم، تولید آثار هنری فاخر و برنامه های رسانه ای که به کرامت انسان ها اهمیت می دهد، پردازند.

۲-۱. هدف از رساله

۱. هدف نخست تبیین قرائت منطقی مبانی اسلامی از منظر علامه مخبر دزفولی با ادله معتبر عقلی و نقلی است.

۲. تبیین کاربست های علمی عملی مبانی علامه مخبر دزفولی در علوم طبیعی، انسانی و ساحت هنر و رسانه به شیوه ای که در مجامع علمی قابل دفاع و در احیای تمدن نوین اسلامی قابل اجرا باشد.

۳-۱. پرسش های پژوهش

سوال اصلی: تبیین مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی و کاربست آن در تمدن اسلامی چیست؟
سوالات فرعی:

۱. مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی چه می باشد؟

۲. کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی در ساحت علوم (طبیعی و انسانی) چه می باشد؟

۳. کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی در ساحت هنر و رسانه چه می باشد؟

۴-۱. روش تحقیق

روش تحقیق در رساله پیش روی به شیوه کتابخانه ای است که سعی شده حد الامکان به منابع دسته اول علمی رجوع شود.

۲. گفتار دوم: علامه مخبر دزفولی

۲-۱. زندگی

علامه فقید حاج شیخ عباس مخبر دزفولی (ره) در سال ۱۳۴۷ (ه ق) در خانواده روحانی و اهل علم به دنیا آمدند، پدر بزرگوارشان مرحوم غلامعلی مخبر دزفولی، از ذاکرین مخلص و جانسوز حضرت «اباعبدالله الحسین» (ع) بودند که در زمان خودشان از منبری‌های متوسط به شمار می‌رفتند ولی در سرودن مرثی اهل بیت (ع) ید طولایی داشتند مادرگرمی علامه مخبر دزفولی زن با ایمانی بودند که می‌توان به خواندن از حفظ دعای ابوحمزه ثمالی در قنوت نماز شب جمعه‌ها بعنوان ویژگی‌های معنوی ایشان اشاره نمود.^۱

۲-۲. تحصیلات

مرحوم علامه مخبر دزفولی از سن کودکی علاقه شدید به فراگیری علوم دینی داشتند ایشان تحصیلات ابتدایی را نزد برادر بزرگوارشان در مبحث قرآن کریم و دروس تحصیلی آن زمان گذراندن این دوره تحصیلی علامه مخبر مصادف شده بود با عصر خفقان شدید حکومت ظالم پهلوی تا جایی که همه مدارس تعطیل، مجالس روضه‌خوانی ممنوع و کسانی که به روحانیت علاقه نشان می‌دادند مورد تمسخر قرار می‌گرفتند، علامه مخبر دزفولی نزد حضرت آیه الله العظمی معزی (ره) دروس سیوطی، مغنی، جلد اول ریاض و معالم را حتی در ایام تعطیل آموزش دیدند و منطق و شرح منظومه را محضر حضرت آیت‌الله نبوی (ره) کسب فیض نمودن همچنین رسائل، جلد دوم کفایه و قسمتی از ریاض را نزد آیت‌الله العظمی شیخ منصور سبط الشیخ تعلیم دیدند ولی مهم‌ترین درسی که نزد آیت‌الله سبط شیخ فرا گرفته‌اند دوره هشت‌ساله خارج رسائل می‌باشد. علامه مخبر دزفولی چند ماه از سال که برای تبلیغ به اهواز سفر می‌کردند از محضر حضرت آیت‌الله سید علی بهبهانی استفاده علمی لازم را می‌بردند ایشان در دو سفری که به عتبات عالیات و نجف اشرف مشرف شدند توفیق پیدا کرده که از محضر آیات عظام شاهرودی و حکیم کسب فیض نمایند همچنین از مجلس علمی آیات عظام بجنوردی، اصطهبانی و مرعشی نجفی تا حدودی استفاده نموده‌اند. علامه مخبر دزفولی از محضر بزرگانی اجازه نقل حدیث را داشتند که می‌توان به بزرگانی نظیر آیت‌الله العظمی شاهرودی، آیت‌الله العظمی حکیم، آیت‌الله العظمی بهبهانی، آیت‌الله العظمی معزی، آیت‌الله العظمی شیخ منصور سبط الشیخ انصاری، آیت‌الله العظمی حاج سید اسد الله نبوی، آیت‌الله العظمی حاج شیخ محمدتقی شوشتری اشاره نمود نهایتاً ایشان موفق به اخذ گواهی اجتهاد از محضر آیت‌الله العظمی شیخ محمدعلی معزی دزفولی شدند.^۲

۲-۳. ویژگی‌های اخلاقی

«از صفات بارز علامه مخبر دزفولی اخلاص و تواضع فوق‌العاده‌ای ایشان است چنانکه از ریا در کارها

۱. سعید مخبر دزفولی (فرزند علامه عباس مخبر دزفولی)، مقدمه کتاب *فلسفه و قرآن*، ج ۱، ص ۵

۲. سعید مخبر دزفولی، *مقدمه کتاب آغاز دانش*، ص ۷ تا ۱۳

خوداری می کردند و از روی تواضع پیش پای خلق خدا بر می خواستند و جلوتر از کسی راه نمی رفتند تا جایی که همه را بالاتر و بهتر از خود می شمردند. در عمره کوتاه خود نوافل به خصوص نماز شب را ترک نکردند و اکثر نوشته های علمی خود را بعد از اقامه نماز صبح می نوشتند و به همراه علمایی دیگر شهر همچون مرحوم آیت الله قاضی بیش از سی سال شب های ماه مبارک رمضان و شب جمعه ها را احیا می گرفتند ایشان به خواندن زیارت عاشورا توجه خاص داشته و اکثر ادعیه را از حفظ بودند. علامه مخبر دزفولی به اهل بیت (ع) به خصوص حضرت زهرا (ع) و امام حسین (ع) علاقه عجیبی داشتند و با شنیدن نام آن بزرگواران به شدت منقلب و گریان می گشتند و روز عاشورا پای برهنه در عزاداری امام حسین (ع) شرکت می کردند.^۱

۲-۴. انقلابی گری و روحیه جهادی

«علامه مخبر دزفولی به شدت به امام خمینی (ره) عشق ورزید و هر وقت به ملاقات ایشان مشرف می شدند و یا سیمای نورانی امام (ره) را در تلویزیون ملاحظه می کردن ناخودآگاه اشک در چشمانشان حلقه می زد، علامه مخبر دزفولی با روحیه انقلابی در دوران قبل و بعد پیروزی انقلاب برای ترویج و نهادین شدن احکام و معارف دین اسلام در جامعه فعالیت جهادی می نمودند چنانکه مبارزه برای صیانت مرزهای اعتقادی زندگی بشر را یکی از اصلی ترین وظایف روحانیت می دانستند. از سوی دیگر علامه مخبر همیشه برای بهبود زندگی محرومین و مستضعفین به خصوص تأمین وضع معاش آن ها نقش آفرینی می کردند به همین منظور کارهای عمرانی نظیر ساخت مساجد، تا سیس حسینیه ها، صندوق های خیریه شهری و روستای از اقدامات اجتماعی ایشان می باشد علامه مخبر دزفولی همزمان با شروع نهضت امام خمینی در حسینیه اعظم اهواز (که مرکز مبارزات اسلامی استان خوزستان بود) بیش از چهارده سال در ماه محرم، صفر و رمضان همگام با بزرگانی نظیر آیت الله خزعلی، شهید مفتاح به تبلیغ و مبارزه با رژیم ستم شاهی پرداختند که به سبب همین فعالیت های مذهبی سیاسی بارها از طرف سازمان ساواک دزفول احضار شدند.^۲ «علامه مخبر در مراسم مهم استانی برای تبیین هر چه بیشتر اهداف انقلاب اسلامی منبر می رفتند و بعد از پیروزی انقلاب در سنگرهای مختلف نظیر تبلیغ، تدریس، تألیف و امامت جماعت به خدمت الهی خویش ادامه دادن و با شروع جنگ تحمیلی و مورد اصابت قرار گرفتن شهر دزفول توسط بمب و موشک رژیم صدام، مسجد ایشان از جمله مساجد محدودی بود که نماز جماعت اش (به امامت آن بزرگوار) به صورت مستمر پا برجا می بود علامه مخبر دزفولی در طول این سال ها در مراسم شهدا سخنرانی داشتن و از خانواده های شهدای جنگ تحمیلی دلجویی می کردند. علامه مخبر به همراه برادران جهاد سازندگی به روستاها می رفتند و از مسائل و مشکلات مردم آگاه شده و برای حل آنها اقدامات لازم

۱. سعید مخبر دزفولی، مقدمه کتاب فلسفه و قرآن، ج ۱، ص ۶ و ۷

۲. سعید مخبر دزفولی، مقدمه آغاز دانش، ص ۱۳

را انجام می دادند ایشان در جهت ارتقاء دانش اعتقادی نیروهای انقلابی به خصوص برادران نظامی و بسیجی تلاش می کردند و چون از طرف دفتر نمایندگی امام (قدس سره) منصوب شده بودند بر کلیه امور فرهنگی و عقیدتی سپاه دزفول نظارت می کردند تا جایی که هر وقت ضرورت می دیدند برای زیارت رزمندگان اسلام در جبهه‌ها حضور به امر می رساندند که می توان به عنوان مثال از عملیات فتح المبین نام ببریم. علامه مخبر دزفولی (ره) در مردم‌داری، مردم‌نوازی، گره‌گشایی از مشکلات و پاسخ به سؤالات شرعی و علمی مردم، ملجأ بزرگی بودند. ایشان در زمینه‌ها مختلف علمی صاحب اندیشه و کتاب هستند که از مهم‌ترین آن‌ها می توان به کتاب «فلسفه و قرآن» اشاره نمود همچنین ایشان دارای آثار دیگر نظیر قاموس الفقه (عربی)، قاموس الا خلاق (عربی)، کتاب القضا (عربی)، روش نوین در فلسفه اصول دین، آغاز دانش، جهاد در قرآن، کمیل و دعایش، ارمغان شهید، راهنما فلسفه حج، شرح فهرست شیخ طوسی، شناخت نهج‌البلاغه، شاگردی در مکتب استاد، وحدت در اسلام، رساله در علت تعدد زوجات، رساله‌ای در تحریم غنا نام ببریم علامه چندین رساله دیگری نیز داشته اند که با تخریب منزل و کتابخانه ایشان در جنگ تحمیلی، مفقود و از بین رفته اند.^۱

۲-۵. وفات

«علامه مخبر دزفولی سرانجام در جمعه (۸) فروردین سال (۱۳۶۵) برابر با (۱۸) رجب‌المرجب (۱۴۰۸) هنگام سحر در حالی که صدای دلنواز العفو العفو القائمین اللیل در گوش اهل معرفت، طنین انداز بود به ندای رب کریم «یا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً»^۲ لبیک و چشم از جهان فرو بستند.»^۳

---

۱. همان

۲. فجر (۸۹) ۲۷ و ۲۸

۳. سعید مخبر دزفولی، مقدمه آغاز دانش، ص ۱۳، ص ۱۴ تا ۱۸

۳. گفتار سوم: منظومه فکری علامه مخبر دزفولی

۳-۱. از منظر تفسیری

علامه مخبر دزفولی به سبب یک عمر تدریس، تحقیق و تفسیر قرآن کریم به اکثر تفاسیر اسلامی آشنای داشتند ولی در بین همه کتب تفسیری به سبب روش تفسیری ممتاز (روش تفسیر قرآن به قرآن)، بررسی مباحث کلامی و فلسفی و جامعیت تفسیر المیزان سبک و روش علامه طباطبایی برای تفسیر قرآن برگزیدند چنانکه در کتاب فلسفه و قرآن برای تفسیر آیات الهی از مباحث مطرح شده در کتاب المیزان استفاده و الگو برداری نموده اند. علامه مخبر دزفولی در تبیین روش تفسیر قرآن کریم معتقدند^۱ مفسران نباید در تفسیر قرآن کریم خواسته‌های خود (یعنی تفسیر به رای) را بر آیات قرآن تحمیل کنند چنانکه تفسیر روایی صرف آیات قرآن کریم را روش مطلوبی نمی دانند بلکه معتقدند باید طبق ضوابط تفسیری اسلام هر جایی که در تبیین آیات قرآن کریم روایات صحیح سند و موثق وجود دارد از آنها استفاده نماییم و در موارد فقدان روایات و شان نزول آیات می توانیم به شیوه اعتدالی از مباحث علوم دیگر نظیر ادبیات، فلسفه، کلام و غیره برای تفسیر آیات قرآن کریم استفاده نماییم.^۲

۳-۲. از منظر فلسفی

علامه مخبر دزفولی بعنوان یکی از اندیشمندان معاصر انقلاب اسلامی که هجوم ائدولوژی ها، مکتب ها، و ایسمهای مادی گرایان غرب را به جامعه اسلامی درک و پیش بینی نموده بودند، طرح مباحث فلسفی را برای جامعه علمی مسلمان، ضروری و حیاتی می دانستند. به همین منظور تا جایی که برای ایشان مقدور بود سعی نمودند مبانی مختلف قرآن کریم را به روش فلسفی تبیین و بررسی نمایند.^۳ چنانکه بعد از تعریف فلسفه و قرآن کریم به تبیین رابطه تعاملی فلسفه و قرآن در موضوعات مختلف نظیر وجود، جهان آفرینش، اصالت الوجود و خداشناسی از منظر حکمت متعالیه و نظریات فلسفی علامه طباطبایی و شهید مطهری می پردازد.^۴

۳-۳. از منظر کلامی

علامه مخبر دزفولی در مباحث کلامی (به خصوص خداشناسی) به پیروی از مکتب اهل بیت (ع) روش استدلال عقلی، قرآنی و روایی برگزیده اند چنانکه بهترین روش اثبات و شناخت خداوند را «روش تنزیه»

۱. عباس مخبر دزفولی، *فلسفه و قرآن*، ج ۱ ص ۳۳

۲. همان، ج ۲ ص ۳۳

۳. عباس مخبر دزفولی، *روش نوین در اصول دین*، ص ۴۴. مخبر دزفولی، *فلسفه و قرآن*، ج ۲، ص ۱۵

دانسته و امیرالمؤمنین (ع) مبدع این روش معرفی می کنند^۱ به همین منظور ایشان در تمامی مباحث کلامی (خداشناسی، راهنماشناسی، امام شناسی و فرجام شناسی) سعی نموده اند (برای تبیین مطلب) علاوه بر روش حسی و عقلی از روش تنزیه استفاده ویژه ای نمایند. علامه مخبر دزفولی به سبب تالیفات مختلف در زمینه ی ادبیات، فقه، اخلاق و غیره به دیگر علوم اسلامی اشراف داشته و به تناسب مباحث تفسیری و اعتقادی از دیگر علوم رایج اسلامی در تبیین مباحث استفاده می کردند.

۴. گفتار چهارم: تبیین موضوع

قبل از «تبیین مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی و کاربست آن در تمدن سازی اسلامی» برآنیم برخی از واژه‌های موضوع را که در مباحث پیش رو نقش اساسی داشته بررسی و تعریف نماییم:

۴-۱. تعریف فلسفه

در تبیین چیستی فلسفه اندیشمندان با رویکرد متفاوت تعاریفی از فلسفه ارائه نموده اند که باید به بررسی آن‌ها پردازیم:

۴-۱-۱. دیدگاه فلاسفه یونان

واژه فلسفه در لغت یعنی دوستدار دانایی و عشق به حکمت،^۱ افلاطون در تعریف فلسفه می گوید: فلسفه یعنی اشتیاق به دانش،^۲ به همین منظور فلسفه از نظر او لذتی گرامی و گران بها است.^۳ ارسطو فلسفه را زوایای مختلف تعریف نموده نظیر آنکه فلسفه یعنی علوم حقیقی، فلسفه به معنی شناخت علل و مبادی نخستین، فلسفه به معنی شناخت حقیقت، فلسفه به معنی شناخت غایت و خیر، فلسفه به معنی شناخت جوهر و ماهیت اشیاء، فلسفه به معنی شناخت «موجود بماهو وجود» که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره شده است:^۴

۱. «تنها علمی مستحق نام حکمت است که وظیفه‌اش بررسی مبادی نخستین و علل باشد.»^۵

۲. «حق آن است که علمی را که موضوع اش شناخت جوهر است فلسفه بدانیم.»^۶

۳. «فلسفه علمی است که موجود را از آن جهت که موجود است و اعراض ذاتی موجود را بررسی می‌کند.»^۷

۴. «تعریف فلسفه به شناخت جوهر و شناخت موجود بما هو موجود که همان شناخت مبادی و علل موجودات است.»^۸

۵. ارسطو فلسفه را به سه قسم نظری، عملی و تولیدی (شعری و هنری) تقسیم می‌کند.^۹ در فلسفه نظری، علم و معرفت از آن جهت که معرفت است غایت و مورد نظر فیلسوف بوده اما در فلسفه عملی، علم و معرفت، صرفاً از آن جهت که غایتی عملی بر آن مترتب است مورد نظر فیلسوف می‌باشد، به عبارت دیگر

---

۱. رحمانی، *فلسفه افلاطون*، ج ۱، ص ۴۰

۲. همان، ص ۴۸۴

۳. دورانت، *تاریخ فلسفه*، ص ۱

۴. ر.ک: خسروپناه، *فلسفه فلسفه اسلامی*، ص ۱۳۲ تا ۱۴۱

۵. ارسطو، *مابعد الطبیعی*، ص ۲۶

۶. همان، ص ۹۱

۷. همان، ص ۱۲۱

۸. خسروپناه، *فلسفه فلسفه اسلامی*، ص ۱۳۱

۹. رحمانی، *آموزش فلسفه مشایی و اشراقی*، ص ۳۵ و ۳۶